

שיעור תשיעי

זמן אכילת קרבנות

הגמרא (ג ע"א) מביאה ברייתא :

מיתבי: יכול יהא נאכל אור לשלישי; ודין הוא: זבחים נאכלים ליום אחד, ושלמים נאכלים לשני ימים. מה להלן לילה אחר היום – אף כאן לילה אחר היום, תלמוד לומר: "ביום זבחכם יאכל וממחרת והנותר עד יום" (ויקרא ט) – בעוד יום הוא נאכל, ואינו נאכל לאור שלישי. יכול ישרף מיד, ודין הוא: זבחים נאכלין ליום ולילה אחד, ושלמים נאכלין לשני ימים ולילה אחד, מה להלן – תיכף לאכילה שריפה, אף כאן – תיכף לאכילה שריפה. תלמוד לומר: "והנותר מבשר הזבח ביום השלישי באש ישרף" (ויקרא ז) – ביום אתה שורפו, ואי אתה שורפו בלילה.

רש"י מביא שתי דוגמאות לזבחים הנאכלים ליום אחד :

זבחים נאכלים ליום אחד – תודה, דכתיב ביום קרבנו יאכל, ושלמים נאכלים לשני ימים, מה להלן לילה אחר היום, דכתיב בגופיה דקרא לא יניח ממנו עד בוקר הא כל הלילה – אוכל, וכן פסח לא תותירו ממנו עד בוקר, אף כאן – לילה אחר הימים הכתובים בה.

התוס' (ד"ה תלמוד לומר) הקשו, אמאי איצטריך למיכתב "והנותר עד יום השלישי באש ישרף", תיפוק ליה דאינו נאכל אור לשלישי מדכתיב "ביום זבחכם יאכל", דאי ס"ד דנאכל – פשיטא דאינו נשרף באותו לילה, דתיכף לאכילה שריפה! ? ותירצו: "ויש לומר, דאי לאו 'עד יום' הו"א נאכל, ואיצטריך 'ביום' למעוטי, שלא ישרף בלילה של אחרי כן.

הצל"ח האריך ודן בדברי התוס', יעו"ש, ובתוך דבריו כתב:

והנלע"ד בזה, דנראה דמה דקאמר "יכול יהיה נאכל אור לשלישי ודין הוא זבחים נאכלים ליום א' ושלמים לשני ימים מה להלן לילה אחר היום" – יש לנו לדון אף אם היינו דנין כן אם היו נאכלים כל ליל שלישי, דרש"י פירש: זבחים – תודה, דכתיב לא יניח ממנו עד בוקר וכו' וכן פסח לא תותירו ממנו עד בוקר וכו'. והנה אני אומר, כיון דבקרא בשלמים כתיב "ביום ההוא וממחרת", א"כ לא נכתב רק שני ימים, אלא מבנין אב היינו מוסיפים לילה, די לנו ללמוד מהיותו מועט ותפסת מרובה לא תפסת, ואם פסח נאכל עד חצות, די שנלמד מפסח ודי לנו להוסיף על שני ימים ולילה אחת עוד חצי ליל שלישי ולא כל הלילה. אלא

דלמאן דאמר דגם פסח מדאורייתא נאכל כל הלילה, אז היינו מוסיפים כל הלילה. ומעתה למ"ד פסח נאכל עד חצות א"כ לא היינו מוסיפים רק חצי הלילה, ושפיר משכחת שישירף בלילה אחר חצות, ואיצטריך קרא ביום השלישי להורות שלא ישרפנו עד שיהיה יום, ונסתר קושיית התוס' כאן.

ואמנם איכא למימר, דקושיית התוס' הוא אליבא דר"ע דס"ל פסח נאכל כל הלילה, ומעתה איכא למימר דהאי תנא דדריש והנותר לרבות שלא בזמנו ס"ל כרבי אלעזר בן עזריה דפסח אינו נאכל רק עד חצות. והנה לא נעלם ממני דבפסח לא שייך לאמר לילה אחר היום, שהרי פסח אינו נאכל ביום זבחו כלל והתחלת זמן אכילתו הוא בלילה.

וסיים:

אמנם חזינא לרש"י, שהביא כאן גם פסח, ולכן נלע"ד שיעיקר הכונה באמרו מה להלן לילה אחר היום, לומר שסיום זמן אכילתו הוא הלילה, וזה שייך גם בפסח.

אך נראה שגישת הצ"ח אינה מוסכמת.

בספר אור זרוע (הל' פסחים סי' ולא) מצטט את דברי התוספתא במכילתין (פ"ה ה"ב) "ואין נאכל אלא בלילה". ורוצה לומר שתוספתא זו היא כראב"ע, דהנה במשנה בזבחים (פ"ה מ"ח) "הפסח אינו נאכל אלא בלילה ואינו נאכל אלא עד חצות". ובגמ' (נז ע"ב) "מאן תנא? אמר רב יוסף: רבי אלעזר בן עזריה היא; דתניא, רבי אלעזר בן עזריה אומר: נאמר כאן "בלילה הזה" ונאמר להלן "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה" – מה להלן עד חצות, אף כאן עד חצות. אמר ליה ר"ע, והלא כבר נאמר: "ואכלתם אותו בחפזון, עד שעת חפזון! א"כ, מה ת"ל בלילה הזה? שיכול יהא ככל הקדשים הנאכלים ביום? ת"ל: בלילה, בלילה יהא נאכל ואינו נאכל ביום. א"ל אביי: וממאי דרבי אלעזר ב"ע ודאורייתא? דלמא דרבנן, ולהרחיק מן העבירה! א"כ, מאי אלא עד חצות? [אלא] כי התם, מה התם דאורייתא, אף כאן נמי דאורייתא". ולכן מסיק האו"ז: "אלמא הא בהא לא תליא". אמנם האו"ז מקשה מה"ד בסוף פסחים:

וקשיא לי דשלהי ע"פ דייק דהפסח אינו נאכל אלא עד חצות מדקתני במתני' הפסח אחר חצות מטמא את הידים אלמא דמחצות הויא ליה נותר.

האו"ש (פ"ו מחו"מ ה"א) מתרץ, שדברי הגמ' בסוף פסחים "אלמא דמחצות הויא ליה נותר", אין הכוונה לכל דיני נותר, אלא רק לדיני טומאת ידיים, שהרי כל הטעם שמתמא את הידיים הוא משום חשדי כהונה או עצלי כהונה, כמבואר בגמ' שם. וא"כ, לדעת ראב"ע שהאכילה עד חצות, הגזרה של טומאת ידיים שייכת עד זמן זה,

אך שאר הדברים רק בבוקר.

האו"ש (שם) והגר"ח (הו"ד בכתבי הגרי"ז על קדשים, זבחים, ע"ד התוס' בדף ט ע"א, ד"ה ושלמים) אמרו דבר אחד: קי"ל דמותר פסח הוא שלמים, אך התוס' מביאים ברייתא בתו"כ, שיש הבדל בין מותר פסח לבין קרבן שלמים רגיל. מותר פסח נאכל רק ליום ולילה, דלא כשלמים שנאכלים לשני ימים ולילה אחד. וקשה, מדוע מותר הפסח נאכל ליום ולילה, ואילו קרבן פסח בעצמו נאכל רק עד חצות? מכאן הסיק הגר"ח שיש שני דינים באכילת קרבן פסח: ראשית, ישנה מ"ע לאכול כזית באכילת פסח, מדכתיב "ואכלו את הבשר בלילה הזה". מעבר לזה, ישנו דין אכילה כללי כמו בכל הקדשים הקלים, שיש מצוה באכילתם. האו"ש מחדד את הנקודה וכותב להדיא שישנה מ"ע של אכילת קדשים קלים.

אמנם יש מקום לפקפק בזה, שהרמב"ם בהל' מעשה הקרבנות (פ"י ה"א) כתב "אכילת האשם והחטאת מצוות עשה, שנאמר 'ואכלו אותם אשר כופר בהם'... וה"ה לשאר הקדשים שאוכלין אותם הכהנים, שאכילתם מצוה". והרדב"ז שם מדייק שאין בשאר הקדשים מצוות עשה, אלא רק "גרירת מצוה". וכן הצ"ח בביצה הסתפק אם יש מ"ע באכילת קדשים קלים. והנה במנ"ח (מצוה קב) הביא את דברי רש"י בפסחים (נט ע"א). איתא שם בגמ': "ואין לך דבר שמתעכב אחר תמיד של בין הערבים אלא קטרת, ונרות, ופסח, ומחוסר כפורים בערב הפסח שטובל שנית ואוכל את פסחו לערב. רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בן ברוקא אומר: אף מחוסר כפורים בשאר ימות השנה, שטובל ואוכל בקדשים לערב". רש"י מבאר שהציוור בשאר ימות השנה הוא: "הביא שלמי נדבה קודם התמיד, והוא היה מחוסר כפורים, ואם לא יביא כפרתו לא יאכל את שלמיו, דכתיב ואכלו אותם אשר כופר בהם, אלמא: אכילת קדשים עשה היא, בין הנאכלים לכהנים בין הנאכלים לישראל". וא"כ מבואר להדיא, שלא רק על הכהנים יש מ"ע לאכול את הקרבן בקדשי קדשים, אלא אף לישראל יש מ"ע לאכול את הקדשים הקלים. וכותב המנ"ח שנעלמו מהצ"ח דברי רש"י הללו.

וכן בספר זוהר הרקיע מדייק הרשב"ץ מדברי רש"י בברכות (מח ע"ב), שבגמ' מבואר: "תנו רבנן: מניין לברכת המזון מן התורה? רבי נתן אומר: אינו צריך, הרי הוא אומר: 'כבאכם העיר כן תמצאון אותו בטרם יעלה הבמתה לאכול כי לא יאכל העם עד באו כי הוא יברך הזבח אחרי כן יאכלו הקרואים' (שמ"א ט). ופירש"י: כי הוא יברך הזבח ואחרי כן יאכלו הקרואים – למדך שטעון לברך לפני אכילה, על הזבח הוא אומר: ברוך אשר קדשנו במצותיו וצונו לאכול את הזבח, והיכן ציונו – 'והבשר תאכלו' (דברים יב). וגם מכאן מוכח כנ"ל. בהערות למנ"ח (הוצ' מכון ירושלים) ציינו, שגם בספר

יראים (סי' שצה) כתב כן. ובמנ"ח עצמו כתב שאף הרמב"ן כותב כך בהשגותיו לסהמ"צ (שכחת העשין מצוה ראשונה) וז"ל: "נתבאר כי אכילת הקדשים לבעלים ולראוי לאוכלן עשה".

וא"כ יש כמה ראשונים שאכן סוברים שיש מ"ע לישראל באכילת קדשים קלים.

נשוב לדברי הגר"ח והאו"ש: אם כן, שיש שני מצוות באכילת פסח – מדין "פסח" ומדין ה"קרבן", לכן, דווקא קרבן פסח עצמו נאכל עד חצות, אם הוא קרב בזמנו. אבל מותר הפסח, שבא בזמן אחר, לגביו לא תהיה המצוה של "ואכלו את הבשר בלילה הזה צלי אש ומצות", כי אין אוכלים אותו באותו זמן, אלא מדין קדשים קלים, ובהלכות קרבנות לא מצינו בשום מקום שהאכילה רק עד חצות, ולכן זמנו עד הבוקר.

האו"ש מוכיח מהגמ' בפ"ק דברכות (ט ע"א): "ר' אליעזר אומר בערב אתה זובח, וכבוא השמש אתה אוכל, מועד צאתך ממצרים אתה שורף". וע"ש בפירש"י. ועפ"ז מבאר שישנן שתי מצוות, דאף שנאכל בזמנו יש דין נפרד של אכילת קדשים שהוא עד הבוקר. אמנם הגר"ח בנקודה זו חולק וסובר, שכאשר מקריבים בזמנו, גם המצוה של אכילת קדשים הולכת לפי דין ה"פסח", והיא עד חצות.

לפי דברי האחרונים הללו יוצא, שיש שני דיני אכילה, ולכן אין שום סתירה לומר שהפסח נאכל עד חצות, אך הוא נעשה נותר רק לבוקר.

ולפ"ז, דברי הצ"ח, דפשיטא ליה שנעשה נותר רק בחצות הלילה, ומתוך כך תירץ את קושיית התוס' שתוס' דיברו רק לפי ר"ע ולא לראב"ע – כל זה ליתא לפ"ד האור זרוע, כי גם לראב"ע קושיית התוס' קשה.